

HEINRICH

BÖ

LL

Âdemoğlu
Neredeydin?

2. BASKI

Çeviri: ZEYYAT SELİMOğLU

♥ can
roman

HEINRICH BÖLL

ÂDEMOĞLU
NEREDEYDİN?

Wo warst du, Adam?, Heinrich Böll

© 1954, 2009, Verlag Kiepenheuer&Witsch GmbH&Co. KG, Köln/Almanya

© 1996, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin ilk baskısı Almanya'da 1951 yılında yapılmıştır.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1996

2. basım: Haziran 2016, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Şebnem Sunar

Düzeltili: Aylin Samancı

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Arı Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39, Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 26699

ISBN 978-975-07-3234-8

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750732348

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

HEINRICH BÖLL

ÂDEMOĞLU
NEREDEYDİN?

ROMAN

Almanca aslından çeviren

Zeyyat Selimoğlu

♥can

Heinrich Böll'ün Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

İlk Yılların Ekmeği, 1982

Trenin Tam Saatiydi, 1996

Ve O Hiçbir Şey Demedi, 1997

Fotoğrafta Kadın da Vardı, 1998

Frankfurt Dersleri, 1998

Babasız Evler, 1999

İrlanda Güncesi, 1999

Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru, 1999

Dokuz Buçukta Bilardo, 2000

Solgun Köpek, 2002

Melek Sustu, 2004

Yolcu Sparta'ya Varırsan Eğer, 2011

Palyaço, 2013

HEINRICH BÖLL, 1917'de Köln'de doğdu. İkinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde savaştı, birkaç kez yaralandı, esir düştü. Savaştan sonra hem üniversite öğrenimini sürdürdü, hem de ağabeyinin marangozhanesinde çırak olarak çalıştı. İlk öyküleri 1947'den sonra yayımlanmaya başladı. Eserleri için aldığı ödüller arasında 1967 Georg-Büchner Ödülü, 1972 Nobel Edebiyat Ödülü vardır. Alman ve Uluslararası PEN Derneği'nin başkanlığını yaptı. 16 Temmuz 1985'te öldü. Heinrich Böll, edebiyat yaşamına öykü yazarak başlamış ve öykücülüğü hep ön planda tutmuştur. İlk çalışmalarından en nitelikli yapıtlarına kadar, Böll'ün öykülerinde keskin gözlemcilik yeteneği, çağdaş ve eleştirel düşünce yapısı, alaycılığı, insancıl yaklaşımı kendini açıkça belli eder. Böll'ün eserleri yalnız Almanya içinde ve Alman dilini kullanan ülkelerde değil, bütün dünyada XX. yüzyılın önde gelen klasikleri arasına girmiştir.

ZEYYAT SELİMOĞLU, 1922'de İstanbul'da doğdu. Alman Lisesi'nin ardından İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. *Direğin Tepesinde Bir Adam*'la 1970 Sait Faik Hikâye Armağanı'na, *Koca Denizde İki Nokta*'yla 1974 Türk Dil Kurumu Ödülü'ne, *Derin Dondurucu İçin Öykü*'yle 1994 Haldun Taner Öykü Ödülü'ne değer görüldü. Heinrich Böll, Yukio Mişima, Friedrich Dürrenmatt, Miguel Ángel Asturias, Yasunari Kavabata, Bohumil Hrabal, Georg Simmel, Ferenc Molnár, Siegfried Lenz, José Mauro de Vasconcelos gibi yazarların yapıtlarını dilimize kazandırdı. 2000'de İstanbul'da öldü.

I

Önce, tragedyalardan çıkmışa benzeyen ablak, sarı bir surat geçti yanlarından, generaldi bu... General yorgun görünüyordu. Bin kadar adamın yanından geçerken, başını, morarmış göz keseleri, sarı sıtmalı gözleri ve gevşek, ince dudaklı ağzıyla talihsizliğe uğramış bir adamınki gibi çabuk çabuk sallıyordu. Tozlu dikdörtgenin köşesinden başlamıştı yürümeye... Her birinin yüzüne yas dolu gözlerle bakıyor, gevşek, hareketsiz ve cansız adımlarla köşeleri dönüyordu. Göğsünde yeteri kadar nişanı vardı, gümüş ve altın parıltılıydı ama boynu boştu, nişan yoktu boynunda... Hepsi de gördü bunu... Bir generalin boynundaki haçın öyle pek önemli bir şey olmadığını biliyorlardı. Ama, buna bile sahip olmadığını görünce sarsıldılar. Bu nişansız, sarı, zayıf general boynu, yitirilmiş savaşları getiriyordu akla. Başarısızlığa uğrayıp geri çekilmeleri, sonra zılgıtları, yüksek rütbeli subayların kendi aralarında birbirlerine alayla, azap çektirerek verip veriştirmelerini, iğneli telefon konuşmalarını, yerlerinden alınan kurmay başkanlarını, bir de akşamları ceketini çıkarıp içki içmek için ince bacakları, sıtmalı bedeniyle yatağının kenarına ilişen ve umutsuz görünen yorgun, yaşlı bir adamı akla getiriyordu. Üç kez yüzlerine baktığı üç yüz otuz üç adamın hepsi de tuhaf bir şey duydular içlerinde: yas, acıma,

koru ve gizli bir öfke... Artık çok uzun sürmüş, bir general boynunun nişansız kalamayacağı kadar uzun sürmüş olan bu savaşa karşı öfke vardı içlerinde... General elini öne eğilmiş kasketinin yanında tutuyordu. Elini dümdüz tutuyordu, hiç olmazsa... Dikdörtgenin sol köşesine gelince biraz daha keskin bir dönüş yaptı, açık kanada doğru yürüdü, orada kaldı. Subay grubu gevşek ama planlı bir ölçü içinde çevresine toplandı generalin... Bütün ötekiler, rütbece küçük olanlar, demir haç nişanlarını güneşin altında parıldatabilirken generali böyle boynu nişansız görmek azap veren bir şeydi.

Önce bir şey söyleyecekmiş gibi baktı general. Ama sonra birden elini yine kasketinin kenarına götürüp beklenmedik bir dönüş yapınca, subay grubu ona yol açmak için çekingen bir tavırla ikiye bölündü. Ve tüm oradakiler, bu ufak tefek, zayıf adamcağızın arabasına bindiğini, subayların ellerini yeniden kasketlerinin kenarına götürdüğünü gördüler. Sonra bir hortum gibi döne döne yükselen beyaz bir toz bulutundan generalin batıya doğru gittiğini anladılar. General ötelere, güneşin oldukça aşağıda, beyaz dümdüz damların neredeyse tam üzerinde durduğu, artık cephe bulunmayan yerlere doğru uzaklaşmıştı.

Sonra yüz on bir kez üçerli sıralar halinde, güneye, kentin bir başka kesimine doğru yürüyüşe geçtiler. Kirli kibar kahvehanelerin, sinemalarla kiliselerin yanından, köpeklerle tavukların tembel tembel kapı önlerinde yatdığı yoksullar semtinden geçtiler. Güzel, kirli kadınlar beyaz göğüsleriyle pencerelerden sarkıyor, pis meyhanelerde kafa çeken adamların söylediği tuhaf, tahrik edici, tekdüze şarkılar yükseliyordu çevrelerinden... Önlerinden bir serüven çabukluğuyla gıcırtilı sesler çıkararak tramvaylar geçiyordu. Sonra sessiz bir semte vardılar. Yeşil bahçelerde villalar görünüyor, taştan büyük kapıların önünde askerî arabalar duruyordu. Bu büyük taş kapıların birinden girip çok bakımlı bir parka geldiler. Yine

bir dikdörtgen, daha küçük bir dikdörtgen, yüz on bir kez üç adamlık bir dikdörtgen halinde toplandılar.

Ağırlıkları arka tarafa boşaltılıp yerleştirildi, tüfekler çatıldı. Yorgun ve aç, susamış, öfkeli, bu kahrolası savaştan bıkkın, yeniden hazır ol durumuna geçtikleri sırada zayıf, soyu sağlam bir surat geçti yanlarından. Donuk, sert bakışlı gözleri, kenetlenmiş dudakları ve uzun burnuyla albaydı bu... Bu suratın altındaki yakanın demir haç nişanıyla bezenmiş olması çok olağan bir şey gibi geliyordu hepsine... Ama bu surattan da hoşlanamadılar. Albay köşeleri dümdüz alıyor, yavaş, sağlam adımlarla yürüyor, gözünden hiçbir şey kaçırmıyordu. Sonunda küçük bir subay grubuyla açık kanada doğru yönelince, hepsi anladı albayın konuşup bir şey söyleyeceğini. Bir şey içebilsek ne iyi olurdu, diye düşündü hepsi de. "Arkadaşlar," diye seslendi albay açık ve pürüzsüz bir sesle, "merhaba arkadaşlar. Söylenecik fazla bir şey yok. Yalnızca şunu söylemek isterim: Bu kulağı düşük şapşalların peşini bırakmayacağız, steplerine kadar süreceğiz onları... Anladınız mı?"

Ses, bir ara verdi; bu kısa aradaki sessizlik müthişti, neredeyse öldürücüydü. Güneşin çoktan kızarmış, koyu kırmızı bir renge bürünmüş olduğunu gördü hepsi de. Bu kırmızı ölüm parıltısı albayın boynundaki haça oturmuş kalmıştı sanki, şu dört pırıltılı çubuğa sinmiş gibiydi. Albayın boynundaki haçın, sebze diye adlandırdıkları bir meşe yaprağıyla bezenmiş olduğunu ilk şimdi görüyorlardı. Sebze vardı albayın boynunda...

"Anlamadınız mı?" diye bağırdı ses.

"Anladık!" diye bağırdı bazıları. Ama kısık ve yorgun seslerinde umursamazlık vardı.

"Anladınız mı?" diye bağırdı ses yeniden. Ses, albayın gırtlığından öyle güçlü çıktı ki, delirmiş bir tarlakuşu gibi çabuk, olağanüstü bir hızla, yıldızlardan birini yem diye koparacakmış gibi göğe yükseldi sanki.

Yine birkaçı, “Anladık!” diye bağırdı ama pek çoğu değil. Bağıranlar da yorgun, kısık sesli, umursamazdı aslında. Bu adamın sesindeki hiçbir şey duydukları susuzluğu, açlığı giderecek ya da sigara içme özlemlerini din-direcek gibi değildi.

Albay, elindeki kırbacı öfkeyle salladı boşlukta. Kulaklarına “pis herifler” gibi bir söz çalındı. Ve albay, arkasında yaveriyle çabuk adımlar atarak gerilere doğru gitti. O uzun boylu ve genç bir üstegmene acımamak ellerinden gelmiyordu.

Güneş daha gökтейdi, düz, beyaz damların tam üzerindeydi sanki... Damların üzerinde yuvarlanıp duran, kor halinde demirden bir yumurtaya benziyordu... Gri yanık-sı gök neredeyse beyazdı. Yürüyüşe devam ettikleri sırada, ağaçlardan kurumuş yapraklar sarkıyordu. Doğuya yönelmişlerdi artık; kentin kıyısındaki kulübelerin yanından, büyük kaldırım taşları üzerinden geçiyorlardı. Paçavra alım satımıyla uğraşanların barakaları ile modern, türeme apartmanların hasara uğramış blokları arasından, çöp kuyularının önünden, çürük kavunların yerlerde yattığı bahçelerin içinden, kendilerine yabancı gelen büyük çalılıarın, tozlara batmış dolgun domateslerin asılı olduğu büyük çalılıarın arasından ilerliyorlardı. Yorgun adımları yaklaştıkça tembel tembel uçuşan kara kuş sürülerinin üşüşüp gagaladığı kalın başaklı mısır tarlalarına da yabancıydılar. Onlar yaklaşıncı havada çekingen süzülen kuş kümeleri, sonra yeniden aşağı inip başakları gagalamayı sürdürüyordu.

Şimdi yalnızca otuz beş kez üç adamdılar. Çıbanlı ayakları, terlemiş yüzleriyle toza batmış yorgun bir ker-van... En önde de yüzünde bıkkınlık okunan bir üsteg-men. Daha komutanlığı üzerine alır almaz üstegmenin nasıl bir adam olduğunu anlamışlardı. Yalnızca bir bakmıştı yüzlerine şöyle... Yorgun oldukları, susamış oldukları halde gözlerinde okumuşlardı bunu: “Bombok... bir

şey bu,” diyordu üsteğmenin bakışları, “bombok... ama, ne gelir elimizden?” Sonra, aşırı bir umursamazlık içinde, tüm belli başlı komutları aşağılayarak, “Haydi!” diye seslenmişti.

Şimdi yarı kurumuş ağaçların arkasındaki kirli bir okulun yanındaydılar. Vızıldayan sineklerin toplandığı kara, kokulu su birikintileri, kaba kaldırım taşları ile üzeri tebeşirle çizilmiş, içinden iğrenç, keskin, güçlü bir koku gelen aptesane arasında aylardır duruyormuş gibiydi.

“Durun,” dedi üsteğmen, sonra tepeden tırnağa bıkkınlık içinde bir adamın kibar, aynı zamanda gevşek yürüyüşüyle evden içeri girdi.

Artık dikdörtgen düzeninde durmalarının gereği yoktu. Yanlarından geçen yüzbaşı elini kasketine bile götürmedi, belinde palaskası da yoktu üstelik. Dişlerinin arasındaki saman çöpü ve kara kaşlı kaba suratıyla kendini bırakmış bir hali vardı. Başını sallayıp, “Hımm,” diye bir ses çıkardı yalnızca, sonra önlerinde durup konuştu: “Fazla vaktimiz yok çocuklar. Başçavuşu gönderip hemen birliklere dağıtacağım sizi.” Ama önlerinden geçen bu sağlam suratı görür görmez, savaş arabalarının açık, kirli pencerelerinin kenarında yeşil, düzenli paketler halindeki taarruz çantalarıyla yanlarında gerekli her şeyin; ekme torbası, fişeklikler, kürek ve gaz maskeleri ile palaska takımının da hazır olduğunu görmüşlerdi.

Şimdi, yürüyüşe devam ederken, sekiz kez üç adamdılar. Mısır tarlalarından geçip gerideki çirkin, modern türeme apartmanlara kadar yürüdüler. Sonra yeniden doğuya doğru saparak zavallı bir ormanın içinde bir sanatçılar sitesi gibi duran birkaç eve vardılar: tek katlı, düz damlı, büyük pencereleriyle mini mini evler... Bahçelerde yazlık sandalyeler görünüyordu. Durup yüz geri ettikleri zaman, güneşin evlerin arkasında durduğunu, ışınlarının tüm gökkubbeyi kötü bir resimdeki kan gibi

boyamış, oldukça açık kırmızı bir renkle doldurmuş olduğunu gördüler. Arkalarında, doğuda, gök koyu karaltıydı ve hava sıcaktı. Küçük evlerin önündeki gölgede piyade erleri oturmaktaydı. Aşağı yukarı on kadar çatılmış tüfekten oluşan bir küme görünüyordu. Piyade erleri palaskalarını çoktan kuşanmışlardı: Yaylı emniyet kanca- larındaki çelik miğferler kırmızıya çalarak parlıyordu.

Küçük evlerin birinden çıkan üsteğmen artık yanla- rından geçmedi. Tam önlerinde ortada durdu; yalnızca bir tek nişanı olduğunu gördüler, aslında nişan sayılamayacak küçük, kara bir nişan, anavatan için kan akıttığını gösteren, kara tenekeden yapılmış hiçbir şey söylemeyen bir madalya... Üsteğmenin yüzü yorgun, kederliydi. On- ları gözden geçirirken önce nişanlarına baktı, sonra da yüzlerine ve konuştu, “Pekâlâ,” –kısa bir ara verip saatine baktı– “yorgunsunuz biliyorum ama elimden bir şey gel- mez, bir çeyrek sonra hareket etmeliyiz.”

Sonra yanında duran astsubaya, “Yoklama yapmanın gereği yok,” dedi. “Maaş defterlerini toplayıp nakliyeye teslim edin. Çabuk olun, adamlara su içecek vakit kalsın.” “Mataralarınızı doldurmayı unutmayın!” diye bağırdı se- kiz kez üç adama.

Üsteğmenin yanındaki astsubay sinirli, kendini be- ğenmiş görünüyordu. Üsteğmenden dört kez daha fazla nişanı vardı. Başını eğip yüksek sesle bağırdı, “Haydi, çı- karın maaş defterlerini bakalım!”

Paketi eski bir bahçe masasının üzerine koyup def- terleri saymaya, işaretlemeye başladı. Defterler sayılır- ken hepsi de aynı şeyi düşünüyordu: Yorucu olmuştu sefer; sıkıntılı, lanet olası bir yolculuk ama yine de ciddi değildi. General, albay, yüzbaşı, hatta üsteğmen bile uzak- taydılar şu anda, bir şey isteyemezlerdi onlardan. Ama ya buradakiler... Onlara ait olduklarını pekâlâ biliyorlar- dı; elini kasketine götürüp ökçelerini birbirine vuran şu

astsubaya, arkadan gelip sigarasını atarak palaskasını sıkıştırır şu boğaları andıran başçavuşa aittiler. Tutsak olunca, herhangi bir yerde yaralı ya da ölü toprağa düşünceye kadar, bunlara aittiler işte...

Bin adamdan yalnız bir kişi kalmıştı geriye. Şu anda yanında, arkasında ya da önünde kimse olmadığı için, astsubayın önünde çaresiz durmuş, çevresine bakınıyordu. Astsubayı bir daha gözden geçirince susamış olduğu geldi aklına ve on beş dakikanın da en az sekiz dakikasının geçmiş olduğunu düşündü.

Astsubay maaş defterini masadan almış, açmış, gözden geçirmişti. Başını kaldırıp yüzüne bakarak sordu:

“Adınız Feinhals mi?”

“Evet.”

“Demek mimarsınız, yani resim yapabilirsiniz.”

“Evet.”

“Bölükte işimize yarar üsteğmenim.”

“Güzel,” dedi üsteğmen kente doğru bakıp. Feinhals de üsteğmenin baktığı yere bakınca, onu kendine çekip bağlayan şeyin ne olduğunu gördü: Güneş arkadaki evlerin arasında ve tam sokak hizasında yerde duruyordu şu anda... Ne tuhaf... İki kirli Rumen evinin, iki banliyö evinin arasında ezik, parıltılı, biçimini değiştirmiş bir elma gibi yerde duruyordu güneş...

“Güzel,” dedi üsteğmen yeniden. Feinhals, üsteğmenin bununla güneşi mi kastettiğini, yoksa cümleyi alışkanlıkla mı öyle söylediğini anlayamadı. Birden, dört yıldır yollarda olduğunu düşündü Feinhals, tam dört yıldır... O sıralarda adresine gelen posta kartında birkaç hafta sürecek bir eğitime çağrıldığı yazılıydı. Ama birden savaş başlamıştı işte...

Üsteğmen, Feinhals'e, “Gidin su için,” dedi. Feinhals, ötekilerin koştuğu yere doğru koştu, su başını da hemen buldu. Kurumaya yüz tutmuş çam gövdeleri arasın-

daki paslı bir demir boruydu suyu veren. Bahçedeki musluklu borudan akan su, parmak kalınlığında var yoktu. Ama daha kötüsü, itişip kakışan, küfredip birbirlerinin mataralarını iten on kadar adam suyun başına dikilmişti.

Suyun sürekli aktığını gören Feinhals'ın aklı başından gidiyordu az kalsın. Matarayı ekmek torbasının yanından koparır gibi çekip çıkardı, ötekileri ite kaka aralarına girdi ve birden, sonsuz bir güce sahip olduğunu duydu. Matarasını ötekilerin arasına, hanidir itişip kakışmakta olan sürüyle teneke ağzın arasına soktu. Artık hangisinin kendine ait olduğunu bilmiyordu bile... Gözleriyle kolunu izleyince koyu renkli emaye mataranın kendi matarası olduğunu gördü. Matarasını sıkıca tutup kaldırıncı, içini titreten bir şey duydu: Ağırlaşıyordu matara... Suyu içmek mi, yoksa mataranın nasıl ağırlaştığını duymak mı daha güzeldi bilemiyordu artık. Ellerinin gücü kesilmeye, tüm damarları zayıflıktan titremeye başlayınca, arkasından da sesler yükselince, matarayı geri çekti, "Sıraya girin, çabuk olun..." Kollarında kaldıracak güç bulamadığı için yere oturup dizlerinin arasına aldı matarayı, çanağa eğilen bir köpek gibi üzerine eğildi, titreyen parmaklarıyla hafifçe üstüne bastırınca mataranın dibi yassıldı ve suyun yüzü dudaklarını buldu. Üstdudağı iyice ıslanıp da suyu içine çekmeye başlayınca gözlerinin önünde tüm renklerden bir sürü harfin sağa sola dans edip oynadığını gördü: "Su, sssu, ussu..." Oynak bir biçimde belirdiğini, hayalinde yazılı olduğunu görüyordu işte: Su... Elleri yeniden güçlendi, çanağı kaldırıp içebilirdi artık.

Biri gelip hırsla onu dürttü, iterek önüne kattı. Feinhals, biraz ötede bölüğün yürüyüşe hazır durduğunu, bölüğün önünde de bağarmakta olan üstegmeni gördü: "Çabuk, çabuk!" Tüfeğini omuzladı, astsubayın emredererek gösterdiği ön sıraya girdi.

Mermiler vınlıyarak kıl payı farkla yanından, üzerinden geçiyordu. Arkasında camlar Őangırdıyor, tahta yapılar parçalanıp birbirinden ayrılıyor, evin birinde bir kadın haykırıyor, çevresinde sıva topaklarıyla kalas parçaları uçuŐuyordu. (...) Yattığı yerde kaldı –bir an için tım yaŐantısı dındđ dolaŐtı gđzlerinin ındnde– sđzđ edilemeyecek tekdđe acılar ve aŐađılamalarla dolu bir kaleydoskop. (...) Bir mermi gelip bir samanlığın çatısındaki kalasa çarptı, bđyđk ahŐap yapı saman balyalarıyla birlikte Greck'in izerine yıkıldığı sırada, o hđlđ ağlıyordu.

Heinrich Bđll, *Âdemoğlu Neredeydin?* romanında, bizi insanoğlunun karŐılaŐabileceđi en bđyđk acılardan biriyle, savaş acısıyla yđzleŐtiriyor. SavaŐın acımasızlığı altında ezilen, yitip giden genç insanlar, kđđcđk umut kırıntılarına tutunanlar, onca olumsuzluğun içinde yeŐeren kđđk sevdalar ve őlđm, hep őlđm...

